

ใบความรู้ที่ ๒ เรื่อง ฝึกทักษะรู้จังหวะได้ (๒)
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ เรื่อง ขั้วขานสำเนียง เสนาะเสียงโอ้อัศจรรย์
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่อง ฝึกทักษะรู้จังหวะได้ (๒)
รายวิชา ภาษาไทย รหัสวิชา ท๒๑๐๑ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

บทร้อยกรองเป็นคำประพันธ์ที่แต่งขึ้นโดยมีข้อบังคับหรือฉันทลักษณ์ จำกัดคำและวรรคตอนให้สัมผัสกันไพเราะตามเกณฑ์ที่ได้วางไว้ในฉันทลักษณ์ เช่น กลอนสุภาพ โคลงสี่สุภาพ กาพย์ยานี ๑๑ และกาพย์ฉบับ ๑๖ ฯลฯ คำว่า “บทร้อยกรอง” มีคำที่ใช้เรียกแตกต่างกันหลาย ๆ อย่าง เช่น คำประพันธ์คำประพันธ์ร้อยกรอง กาพย์กลอน กวีนิพนธ์หรือบทกวีซึ่งมีคุณค่าต่อผู้อ่าน การอ่านบทร้อยกรองให้พิจารณาลักษณะบทประพันธ์ก่อนว่าเป็นชนิดใด ต่อมาพิจารณาคำที่ปรากฏ ต่อมาคือการแบ่งวรรคเมื่อแบ่งแล้วให้ฝึกอ่านจนเกิดความชำนาญ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้ความหมายของคำว่า “ร้อยกรอง” ดังนี้

(๑) ก. สอดผูกให้ติดต่อกัน, ร้อย ถัก และเย็บงานประเภทประณีตศิลป์เช่นดอกไม้ให้เป็นรูปต่าง ๆ, เช่น ร้อยกรองชายคลุมไตร ร้อยกรองสไบ

(๒) ก. ตรวจชำระให้ถูกต้อง, สักคายนา, ในคำว่า ร้อยกรองพระธรรมวินัย

(๓) ก. แต่งหนังสือดีให้มีความไพเราะ, เรียบเรียงถ้อยคำให้เป็นระเบียบตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์.

(๔) น. คำประพันธ์, ถ้อยคำที่เรียบเรียงให้เป็นระเบียบตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์

ที่มาของบทประพันธ์

เข้าใจว่า การอ่านทำนองเสนาะมีมานานแล้วแต่ครั้งกรุงสุโขทัย เท่าที่ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง พุทธศักราช ๑๘๓๕ หลักที่ หนึ่ง บรรทัดที่ ๑๘ – ๒๐ ดังความว่า “...ด้วยเสียงพาดเสียงพินเสียงเลื้อน เสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่นใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน...” จากข้อความดังกล่าว ฉันทิพย์ กระเสสินธุ์ กล่าวว่า เสียงเลื้อน เสียงขับ คือการร้องเป็นทำนองเสนาะ ส่วน ทองสืบ ศุภะมารค ชี้แจงว่า เลื้อนตรงกับภาษาไทยถิ่นว่า “เลื้อน” หมายถึง การอ่านหนังสือเอื้อนเสียงเป็นทำนอง ซึ่งคล้ายกับที่ประเสริฐ ณ นคร อธิบายว่า “เลื้อน” เป็นคำภาษาถิ่นแปลว่า อ่านทำนองเสนาะ โดยอ้างถึง บรรจบ พันธุเมธา กล่าวว่า คำนี้เป็นภาษาถิ่นของไทยในพม่า ถิ่นไทยในรัฐฉานหรือไทยใหญ่นั้นเอง จากความคิดเห็นของผู้รู้ ประกอบกับหลักฐานในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงดังกล่าว ทำให้เชื่อว่าการอ่านทำนองเสนาะของไทยมีมานานหลายร้อยปีแล้ว โดยเรียกเป็นภาษาไทยถิ่นว่า “เลื้อน”

ที่มาหรือต้นเค้าของการอ่านทำนองเสนาะพอจะสันนิษฐานได้ว่า น่าจะมีบ่อเกิดจากการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทยในสมัยก่อน ที่มีความเกี่ยวกับการร้องเพลงทำนองต่าง ๆ ตลอดมา ทั้งนี้จากเหตุผลที่ว่า คนไทยมีนิสัยชอบพูดคำคล้องจองให้มีจังหวะด้วยลักษณะสัมผัสเสมอ ประกอบกับคำภาษาไทยที่มีวรรณยุกต์กำกับจึงทำให้คำมีระดับเสียงสูงต่ำเหมือนดนตรี เมื่อประดิษฐ์ทำนองง่าย ๆ ใส่เข้าไปก็ทำให้สามารถสร้างบทเพลงร้องขึ้นมาได้แล้ว ดังนั้นคนไทยจึงมีโอกาสดำฟังและชื่นชมกับการร้องเพลงทำนองต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตายทีเดียว

ศิลปะการอ่านทำนองเสนาะขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้อ่าน และความไพเราะของบทประพันธ์แต่ละประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้อ่านทำนองเสนาะจึงต้องศึกษาวิธีการอ่านให้ไพเราะและต้องหมั่นฝึกฝนการอ่านจนเกิดความชำนาญ

อนึ่งศิลปะการอ่านทำนองเสนาะอยู่ที่ตัวผู้อ่านต้องรู้จัก วิธีการอ่านทอดเสียง โดยผ่อนจังหวะให้ช้าลง การเอื้อนเสียง โดยการลากเสียงช้า ๆ เพื่อให้เข้าจังหวะและให้หางเสียงให้ไพเราะ การครั้นเสียง โดยทำเสียงสะดุดสะเทือนเพื่อความไพเราะเหมาะสมกับบทกวีบางตอน การหลบเสียง โดยการหักเสียงให้พลิกกลับจากเสียงสูงลงมาเป็นเสียงต่ำ หรือจากเสียงต่ำขึ้นไปเป็นเสียงสูง เนื่องจากผู้อ่านไม่สามารถที่จะดำเนินตามทำนองต่อไปได้ เป็นการหลบหนีจากเสียงที่เกินความสามารถ จึงต้องหักทำนองพลิกกลับเข้ามาดำเนินทำนองในเขตเสียงของตน และการกระแทกเสียงโดยการอ่านกระซกเสียงให้ดังผิดปกติในโอกาสที่แสดงความโกรธหรือความไม่พอใจหรือเมื่อต้องการเน้นเสียง

(มนตรี ตราโมท ๒๕๒๗ : ๕๐)

ที่มา https://www.baanjomyut.com/library/_๒/thai_poetry/๐๔.html

การอ่านบทร้อยกรอง อ่านได้ ๒ แบบ

๑. อ่านแบบธรรมดา เป็นการอ่านออกเสียงพูดธรรมดา ไม่มีทำนองเหมือนอ่านร้อยแก้ว แต่มีการแบ่งจังหวะวรรคตอนให้ถูกต้องตามชนิดของคำประพันธ์

๒. อ่านแบบทำนองเสนาะ เป็นการอ่านออกเสียงที่มีทำนองอย่างไพเราะ มีเอื้อนเสียง เน้นสัมผัสแบ่งจังหวะจำนวนคำการอ่านตามฉันทลักษณ์บังคับของคำประพันธ์

จุดมุ่งหมายของการอ่านออกเสียงบทร้อยกรองทำนองเสนาะ

การอ่านออกเสียงบทร้อยกรองหรือการอ่านทำนองเสนาะ เป็นการอ่านให้คนอื่นฟัง ฉะนั้นทำนองเสนาะต้องอ่านออกเสียง เสียงทำให้เกิดความรู้สึก ทำให้เห็นความงาม เห็นความไพเราะ เห็นภาพพจน์ผู้ฟังสัมผัสด้วยเสียง จึงจะเข้าถึงรสและความงามของบทร้อยกรองที่เรียกว่า อ่านแล้วฟังพริ้งเพราะเสนาะคือการอ่านทำนองเสนาะจึงมุ่งมั่นให้ผู้ฟังเข้าถึงรสและเห็นความงามของบทร้อยกรองศิลปะการอ่านทำนองเสนาะ จึงขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้อ่าน และความไพเราะของบทประพันธ์แต่ละประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อ่านทำนองเสนาะจึงต้องอาศัยวิธีการอ่านให้ไพเราะและต้องหมั่นฝึกฝนการอ่านให้เกิดความชำนาญ

(มนตรี ตราโมท ๒๕๒๗: ๕๐)

หลักการอ่านบทร้อยกรอง

๑. ก่อนอ่านให้แบ่งคำแบ่งวรรคให้ถูกต้องตามหลักคำประพันธ์เสียก่อน โดยต้องระวังในเรื่องความหมายของคำด้วยเพราะคำบางคำอ่านแยกคำกันไม่ได้ เช่น “สร้อยคอขนมยุระ ยุงงาม” (ขน-มยุระ , ขนม-ยุระ)

๒. อ่านออกเสียงทำนองธรรมดาให้คล่องก่อน

๓. อ่านให้ชัดเจน โดยเฉพาะออกเสียง ร ล และคำควบกล้ำ ำ ให้ถูกต้อง

๔. อ่านให้เอื้อนสัมผัส เรียกว่า แปรเสียง เพื่อให้เกิดเสียงสัมผัสที่ไพเราะ

๕. ระวัง ๓ ต คือ อย่าให้ตกหล่น อย่าต่อเติม อย่าตู่ตัว

๖. อ่านให้ถูกจังหวะ คำประพันธ์แต่ละประเภท จะมีจังหวะแตกต่างกัน ต้องอ่านให้ถูกวรรคตอนตามแบบแผนลักษณะของคำประพันธ์

๗. อ่านให้ถูกทำนองของคำประพันธ์

๘. ผู้อ่านต้องใส่ใจอารมณ์ตามรสความของบทประพันธ์ รสรัก รสโศก ตื่นเต้นขบขัน โกรธ

๙. อ่านให้เสียงดัง ไม่ใช่ตะโกน

๑๐. เวลาอ่านอย่าให้เสียงขาดเป็นช่วง ต้องให้เสียงติดต่อกันตลอด

๑๑. เวลาจบให้ทอดเสียงช้า

ตัวอย่างบทร้อยกรองชนิดกาพย์ยานี ๑๑

๑ สารุสะจะขอไหว้	พระศรีไตรสละระณา
พ่อแม่แลครุบา	เทวะดาในราศี
๑ ข้าเจ้าเอา ก ข	เข้ามาต่อ ก กา มี
แก้ไขในเท่านี้	ดีมีด้อยาตรีชา
๑ จะร่ำคำต่อไป	พอล่อใจกุมารา
ธรรณมีราชา	เจ้าภาราสาวะถิ
๑ ชื่อพระไชยสุริยา	มีสุตามะเหสี
ชื่อว่าสุมาลี	อยู่บุรีไม่มีภัย
๑ ข้าเฝ้าเหล่าเสนา	มีกิริยาอะฉะศรัย
พ่อค้ำมาแต่ไกล	ได้อาศัยในภารา
๑ ไพร่ฟ้าประชาชี	ชาวบุรีก็ปรีดา
ทำไร่เขาไถนา	ได้ข้าวปลาแลสาส์

(กาพย์พระไชยสุริยา <https://vajirayana.org/>)